

บทที่ 6

การติดตามผลการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านชากดับเต่า

การติดตามผล การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านชากดับเต่า จังหวัดระยอง นั้น ผู้วิจัยได้ติดตามผลการดำเนินการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการดังกล่าว ตั้งแต่วันที่ 15 กันยายน 2545 หลังจากที่ชุมชนได้ดำเนินการตามรูปแบบที่กำหนดแล้วเป็นเวลา 2 เดือน ซึ่งพบว่า ในเดือนแรกของการดำเนินงาน ทางกลุ่มผู้สร้างผลิตภัณฑ์ ได้โทรศัพท์ปรึกษาขอคำแนะนำเกี่ยวกับการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ เพื่อจดลิขสิทธิ์และการติดต่อขอ อย. รวมทั้งการเพิ่มศักยภาพของเครื่องมือ ซึ่งผู้วิจัยได้ให้คำแนะนำและให้กลุ่มผู้ดำเนินงานได้ลองปรึกษานักวิชาการชุมชน พัฒนาการ และคณะกรรมการส่งเสริมอุตสาหกรรมจังหวัด ซึ่งทางกลุ่มได้มีโอกาสดำเนินงานด้วยตนเอง และในเดือนที่สอง ทางกลุ่มได้โทรศัพท์แจ้งความก้าวหน้าของการดำเนินงาน ผู้วิจัยจึงได้เดินทางกลับเข้าสู่ชุมชน เพื่อติดตามประเมินผลการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านชากดับเต่า จังหวัดระยอง อีกครั้ง โดยนำผลการประเมินมาเปรียบเทียบกับข้อมูลดั้งเดิมของชุมชนก่อนดำเนินการวิจัยใน 3 ประเด็นด้วยกันคือ

1. อุปนิสัยของคนในชุมชนและโครงสร้างของชุมชน
2. ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน
3. ภาวะเศรษฐกิจในชุมชน

อุปนิสัยของคนในชุมชนและโครงสร้างของชุมชน

จากข้อมูลเดิมที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก พบว่าคนในชุมชนทำงานร่วมกันได้ในระยะสั้น ๆ ส่วนมากต่างคนต่างทำ คนในชุมชนไม่ศรัทธาเจ้าหน้าที่ อบต. บุคลากรภาครัฐ และผู้สนับสนุนระดับผู้นำในชุมชนเพราะดำเนินงานพัฒนาชุมชนยังไม่เด่นชัดและเป็นที่พึ่งได้น้อย ไม่มีนักวิชาการช่วยสร้างเสริมสร้างงานในชุมชน ผู้ที่มีการศึกษาสูงในท้องถิ่นไปทำงานที่อื่น การทำงานทุกอย่างในชุมชน ยังขาดการวิเคราะห์และขาดการจัดระบบในเชิงพัฒนา จึงทำให้มีความก้าวหน้าช้า ขาดการให้คุณค่าของอาชีพเกษตรกรรม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมประกอบอาหารต่าง ๆ เกิดเองตามธรรมชาติในวิถีชีวิต ผู้ที่รับการถ่ายทอดถูกกำหนดโดยสภาพความจำเป็นที่ค่อนข้างไปในลักษณะ

การบังคับแกมขอร้อง ไม่มีการกำหนดเวลา ไม่มีการกำหนดสถานที่ และไม่มีการวางระบบขั้นตอนใด ๆ การปลูกพืชสมุนไพร ดำเนินตามความพึงพอใจของผู้ปลูก การดำเนินงานด้านการสร้างเศรษฐกิจด้วยผลผลิตสมุนไพร ยังไม่เคยมีการดำเนินการที่ต่อเนื่อง ผู้นำชุมชนและผู้บริหารด้านการเมืองในพื้นที่ยังไม่ได้ให้ความสำคัญในการส่งเสริมการสร้างผลผลิตจากสมุนไพร ทำให้การสร้างสรรพคุณเป็นไปได้ช้า และน้อย การสนับสนุนอย่างเป็นทางการจากรัฐไม่ต่อเนื่องจริงจัง บุคคลภาครัฐยังวางตนเป็นคนละระดับกับชาวบ้าน คำแนะนำจากบุคคลภาครัฐไม่ชัดเจน นำสู่ภาคปฏิบัติได้ยาก มีช่วงเวลาที่ให้การสนับสนุนเรื่องทุนน้อย สำหรับสิ่งสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านชากดัดเต่า พบว่างานอาชีพทุกกลุ่มมีโอกาสได้รับทุนสนับสนุนจากรัฐ เนื่องจากนโยบายของภาครัฐเอื้อต่อการพัฒนา

หลังที่ได้ทำการวิจัย ชุมชนได้มีการพัฒนาการดำเนินงานจนได้รูปแบบที่เอื้อต่อการปฏิบัติแล้วพบว่ามียุทธศาสตร์ใหม่ที่เกิดขึ้นในชุมชนคือ ประชาชนในชุมชนบ้านชากดัดเต่ามีการร่วมมือกันสร้างผลิตภัณฑ์อาหารสมุนไพร เพื่อสร้างเศรษฐกิจสู่ครอบครัวและชุมชนอย่างครบวงจร โดยนำสมุนไพรกระทือ มาเป็นสมุนไพรที่ช่วยสะท้อนปรากฏการณ์ของการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรในครั้งนี้ มีการติดต่อนักวิชาการซึ่งเป็นบุคคลในชุมชน เข้าเป็นที่ปรึกษา ช่วยแนะนำการประสานงาน ให้การดำเนินงานต่าง ๆ สะดวกขึ้น มีการเชิญบุคลากรภาครัฐเข้าร่วมรับรู้และร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความคุ้นเคยระหว่างประชาชน และบุคลากรภาครัฐ และมีการประชาสัมพันธ์ข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ ผลผลิตทางการเกษตรได้รับความสนใจจากประชาชนในการการแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าของผลผลิตด้วย ซึ่งการดำเนินงานต่าง ๆ มีการวางแผนให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านสมุนไพรอย่างเป็นระบบ สำหรับโครงสร้างของการประกอบอาชีพในชุมชน มีประชาชนสนใจเข้ามาถามหาข้อมูลจากกลุ่มผู้สร้างผลิตภัณฑ์ เพื่อนำไปวางแผนใช้พื้นที่ที่ทำเกษตร เปลี่ยนมาปลูกสมุนไพรที่ชุมชนนำมาสร้างผลิตภัณฑ์ จนเป็นที่สร้างเศรษฐกิจสู่ชุมชน มีตลาดในชุมชนตอบรับการซื้อขายอาหารสมุนไพรมากขึ้น ซึ่งส่งผลต่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชนได้อย่างมากด้วย

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

จากข้อมูลเดิม พบว่าความสัมพันธ์ของคนส่วนมากในชุมชนมีลักษณะต่างคนต่างอยู่ มีความสัมพันธ์กันหลวม ๆ เกี่ยวเนื่องกันด้วยอาชีพ รายได้ และกิจกรรมในชุมชน ยังไม่เคยมีการ

ร่วมมือกันทำงานใด ๆ ที่สามารถสร้างเศรษฐกิจหลักสู่ชุมชนได้

หลังที่ได้ทำการวิจัย เมื่อมีผลิตภัณฑ์ที่สามารถสร้างเศรษฐกิจสู่ครอบครัวและชุมชน จากวัตถุดิบที่เป็นทรัพยากรในชุมชนได้เป็นอย่างดี ทำให้ประชาชนในชุมชนให้ความสนใจและกระตือรือร้นที่จะสร้างผลประโยชน์ให้เกิดรายได้จากทรัพยากรนั้น ๆ ซึ่งผู้ผลิตย่อมต้องมีการเกี่ยวข้องกับผู้อื่นด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และหากประชาชนได้มีการเรียนรู้ว่าการทำงานประสานงานกัน จะช่วยส่งผลให้มีความต่อเนื่องและยั่งยืนในการพัฒนา เขาจะต้องปฏิบัติให้เป็นไปตามเงื่อนไขนั้น ซึ่งจากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านซากดัดเต่า เกี่ยวกับการสร้างผลิตภัณฑ์อาหารสมุนไพรกะทือออกจำหน่าย โดยผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพร ผลปรากฏว่าได้มีส่วนส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนมีความสัมพันธ์ต่อกันมากขึ้นกว่าเดิม ทำให้ประชาชนได้พบปัญหาและได้แก้ปัญหาด้วยกระบวนการกลุ่ม ซึ่งจะมีผู้ให้การสนับสนุน และคอยช่วยเหลืออย่างเป็นระบบ แต่ผลเสียของการมีส่วนร่วมนั้นคือการดำเนินงานไม่สามารถตัดสินใจได้รวดเร็วแต่ต้องผ่านกระบวนการกลุ่ม แต่ประชาชนต่างได้รับประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งเมื่อมีปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้น ประชาชนในชุมชนที่ร่วมได้ประโยชน์จึงต่างเกิดการร่วมมือกันดำเนินงาน อันส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ต่อกันตามมา และยังส่งผลให้ภาวะเศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้นด้วย

ภาวะเศรษฐกิจในชุมชน

จากข้อมูลเดิม ประชาชนส่วนมากในชุมชน มีรายได้หลักจากอาชีพการเกษตร แต่รายได้นั้นส่วนมากถูกกำหนดจากพ่อค้าคนกลาง ประชาชนเองไม่มีการรวมกลุ่มกันทำงาน จึงขาดอำนาจต่อรอง ในระยะที่เกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ มีคนว่างงานจากโรงงานอุตสาหกรรมที่มีในจังหวัดมีการหยุดกิจการหลายแห่ง และบริษัทมีการลดจำนวนลูกจ้าง คนที่ว่างงานหลายคนจึงต้องอยู่กับบ้านและช่วยกิจการในบ้านเล็ก ๆ น้อย ๆ โดยไม่สามารถมีรายได้เพิ่ม แต่จะมีรายได้จากการรับจ้างงานในชุมชนบ้างเป็นครั้งคราว

หลังที่ได้ทำการวิจัย เมื่อการสร้างงานดำเนินไปได้ด้วยดี ต่อเนื่อง และมีแนวโน้มของความยั่งยืน ผลิตภัณฑ์สามารถเป็นสิ่งที่นำรายได้สู่ชุมชน และเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านซากดัดเต่า ดังนั้นประชาชนที่มีส่วนส่งเสริมให้เกิดการสร้างผลิตภัณฑ์ ก็มีรายได้เข้ามาจากการขายวัตถุดิบ การขายผลิตภัณฑ์ การรับจ้างทำงานทั้งกรรมปัญญาและลูกจ้างที่เข้ามาเป็นพนักงาน และเป็นผู้เรียนรู้ ซึ่งจากการประเมินในภาพรวมหลังจากที่นำรูปแบบการทำงานที่สรุปได้ในครั้งที่ 3 ไป

ดำเนินงาน ผลของรายได้ที่เกิดขึ้นคิดเป็นร้อยละ 40 หลังจากหักค่าใช้จ่ายทั้งหมดออกแล้ว

สำหรับปรากฏการณ์ที่เกิดการสร้างรายได้เพิ่มขึ้นในชุมชนนี้ ทำให้ประชาชนในชุมชนมีความเคลื่อนไหวและให้ความสนใจต่อการสร้างงานเป็นผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรที่เป็นวัตถุดิบ ซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญยิ่งของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมุนไพรกะทือ ได้เป็นสมุนไพรในชุมชนที่แสดงให้เห็นว่า สามารถนำมาสร้างเศรษฐกิจสู่ครอบครัวและชุมชน และทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านขาคับเต่า ได้ด้วยเป็นอย่างดี ซึ่งจากแนวการดำเนินงานดังกล่าวยังส่งผลให้ประชาชนรู้จักวิธีคิด หาวิธีบริหารจัดการ และแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ เกิดการติดต่อสนทนากัน ทั้งพาและเอื้ออาทรต่อกัน ซึ่งถ้าทำการเปรียบเทียบการดำเนินชีวิตระหว่างการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิม และชีวิตหลังจากมีการสร้างงานผลิตภัณฑ์อาหารสมุนไพรออกจำหน่าย สามารถแสดงให้เห็นได้ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ตารางเปรียบเทียบการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิมและหลังการวิจัย

ข้อมูล	ข้อมูลเดิม	หลังทำการวิจัย
อุปนิสัย ของคนใน ชุมชนและ โครงสร้าง ของชุมชน	-คนในชุมชนทำงานร่วมกันได้ในระยะสั้น ๆ	-ประชาชนสนใจการสร้างงานด้านผลิตภัณฑ์อาหารสมุนไพรในชุมชน มีตลาดในชุมชนรองรับการซื้อขายอาหารสมุนไพรมากขึ้น
	-เจ้าหน้าที่ยังวางตนเป็นคนละระดับกับชาวบ้าน คนไม่ศรัทธาเจ้าหน้าที่	-ประชาชนมีความสัมพันธ์ต่อกันมากขึ้นโดยการสร้างผลิตภัณฑ์อาหารสมุนไพรกะทือ ช่วยสะท้อนปรากฏการณ์ของการมีส่วนร่วมในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพร
	-ไม่มีนักวิชาการช่วยสร้างงาน	-เจ้าหน้าที่เข้าร่วมร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง และประชาชนมีความคุ้นเคยมากขึ้น
	-ยังไม่พบการจัดการเชิงระบบ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมประกอบอาหารต่าง ๆ เกิดเองตามธรรมชาติในวิถีชีวิต	-มีการติดต่อขอนักวิชาการเป็นที่ปรึกษาแนะนำการประกอบกร และ การประสานงาน
		-มีการวางแผนและ พัฒนาการดำเนินงานจนเกิดการสร้างผลิตภัณฑ์อาหารสมุนไพร ที่มีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ และได้รูปแบบที่เอื้อต่อการปฏิบัติ

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ข้อมูล	ข้อมูลเดิม	หลังทำการวิจัย
	-ผู้ที่รับการถ่ายทอดถูกกำหนดโดยสภาพความจำเป็นในลักษณะเหมือนถูกบังคับแบกรับ	-มีผู้สนใจขอเข้าดูงานและขอเข้าเรียนรู้โดยตรงจากครูภูมิปัญญา
	-การปลูกพืชสมุนไพร ดำเนินตามความพึงพอใจของผู้ปลูก และการดำเนินงานด้านการสร้างเศรษฐกิจด้วยผลผลิตสมุนไพร ยังไม่เคยมีการดำเนินการที่ต่อเนื่อง	- มีการประชาสัมพันธ์ข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ ที่วัดทุกวันพระ และที่ศูนย์สาธิตการตลาดทุกวัน -และมีผู้สนใจการเพิ่มมูลค่าของผลผลิตผลผลิตทางการเกษตร
	-มีการนำอาหารสมุนไพรในชุมชนมาสร้างรายได้ในชุมชนน้อยมาก	-มีการนำกะทือมาสร้างเป็นผลิตภัณฑ์อาหารสมุนไพรทำรายได้สู่ชุมชน
2. ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน	-ความสัมพันธ์ของคนส่วนมากในชุมชนมีลักษณะหลวม ๆ เกี่ยวเนื่องกันด้วยอาชีพ รายได้ และกิจกรรมในชุมชน และยังไม่เคยมีการร่วมมือกันทำงานใด ๆ ที่สามารถสร้างเศรษฐกิจหลักสู่ชุมชนได้	-ประชาชนกระตือรือร้นที่จะติดตามผลประโยชน์ให้เกิดรายได้จากทรัพยากร -ผู้ผลิตมีการเกี่ยวข้องกับผู้อื่นตลอดเวลา -มีความต่อเนื่องในการพัฒนา ทำให้ประชาชนในชุมชนมีความสัมพันธ์ต่อกันมากขึ้นกว่าเดิม -ประชาชนสามารถแก้ปัญหาด้วยกระบวนการกลุ่ม -มีเจ้าหน้าที่และนักวิชาการให้การแนะนำอย่างเป็นระบบ -ประชาชนในชุมชนที่ร่วมได้ประโยชน์ต่างร่วมมือกันดำเนินงาน
3. ภาวะเศรษฐกิจในชุมชน	-ประชาชนไม่เคยรวมกลุ่มกันทำงาน เพื่อสร้างเศรษฐกิจ	-ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพร และมีการสร้างงานต่อเนื่อง และมีแนวโน้มของความยั่งยืน
	-รายได้จากอาชีพการเกษตรมักถูกกำหนดจากพ่อค้าคนกลาง	-ผลิตภัณฑ์อาหารสมุนไพรและทรัพยากรวัดฤดูดินช่วยสร้างรายได้สู่ชุมชนส่งผลให้รายจ่ายในบ้านลดลงมีเงินเหลือเก็บมากขึ้น

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ข้อมูล	ข้อมูลเดิม	หลังทำการวิจัย
	- คนที่ว่างงานหลายคนเล่นการพนัน	- คนที่ว่างงานเข้ามารับจ้างทำงานในกลุ่ม ผู้สร้างผลิตภัณฑ์ และอาสาเป็นผู้ร่วม ค้าผลิตภัณฑ์